

Ks. GRZEGORZ SZAMOCKI

Uniwersytet Gdański w Gdańsku

grzegorz.szamocki@ug.edu.pl

ORCID: orcid.org/0000-0002-8586-8284

PRAWDA W SŁUŻBIE DOBROCI. PRZYPADEK RACHAB I SZPIEGÓW (JOZ 2,12–14)

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/SPLP.2023.017>

Streszczenie

Artykuł prezentuje dociekania i analizy dokonane w celu interpretacji prośby Rachab o „znak prawdy” w Joz 2,12–14. Badania polegają na literackiej, semantycznej i teologicznej analizie biblijnego tekstu w jego perspektywie synchronicznej i diachronicznej. Prawda, o której mowa w Joz 2,12–14, jest prawdą o JHWH objawioną Izraelitom i przez nich doświadczoną, a poznaną przez Rachab. Znakiem przekonania o niej i jej przyjęcia jest okazywanie dobroci. Tak motywowaną dobroć Rachab okazała izraelskim szpiegom i o taką dobroć prosiła ona szpiegów dla siebie i swojej rodziny.

Słowa kluczowe: Księga Jozuego, Rachab, dobroć, prawda, znak

*THE TRUTH IN THE SERVICE OF GOODNESS. THE CASE OF RAHAB
AND THE SPIES (JOSH 2:12–14)*

Abstract

The article presents various scientific research done to interpret Rahab's request for a "sign of truth" in Jos 2:12–14. The research consists of a literary, semantic and theological analysis of the biblical text in its synchronic and diachronic perspectives.

The truth referred to in Josh 2:12–14 is the truth about YHWH revealed to and experienced by the Israelites, and known by Rahab. The sign of belief in it and acceptance of it is to show goodness. Rahab showed such goodness to the Israelite spies, and she asked the spies for such goodness for herself and her family.

Keywords: Book of Joshua, Rahab, goodness, truth, sign

Przedstawiona w Starym Testamencie historia wędrówki Izraelitów z Egiptu do Ziemi Obiecanej kończy się przejściem przez Jordan i wejściem na ziemię Kanaanu. O przeprawie przez tę graniczną rzekę czytamy w Joz 3–4. Wcześniej, w Joz 2 dowiadujemy się o tym, że Jozue, który po śmierci Mojżesza przejął przywództwo nad Izraelitami, z obozu w Szittim, po wschodniej stronie Jordanu, wysłał dwóch szpiegów do Jerycha. Mieli oni zbadać sytuację, zanim Izraelici przystąpią do przeprawy przez Jordan i podboju Kanaanu. Szpiedzy poszli i przybyli do domu nierządnic imieniem Rachab. Dowiedział się o tym król Jerycha i wysłał posłańców do Rachab z rozkazem, aby wydała izraelskich szpiegów. Ona jednak ukryła swoich gości, a w rozmowie z nimi (Joz 2,12–14) wyznała wiarę w Boga JHWH. Przyznała, iż wie, co JHWH uczynił Izraelitom od wyjścia z Egiptu, i na tej podstawie stwierdziła: „JHWH, Bóg wasz, jest Bogiem w niebie wysoko i na ziemi nisko” (Joz 2,11).

Wyznawszy wiarę w JHWH, Boga Izraelitów, Rachab zwróciła się z prośbą do szpiegów, aby przysięgli jej, że w odpowiedzi na okazaną im dobroć (טוב) oni okażą dobroć (טוב) domowi jej ojca. Ta dobroć miała się wyrazić w ocaleniu życia rodziny Rachab, gdy Jerycho zostanie zdobyte przez Izraelitów. Swoją prośbę Rachab uzupełniła jednak jeszcze słowami: „dacie mi znak prawdy / prawdziwy” (ונתתם לי אות אמת) (Joz 2,12bβ). Ta dodatkowa prośba Rachab stanowi problem egzegetyczny. Ponadto, fraza z tą prośbą jest w tekście masoreckim Biblii Hebrajskiej, ale nie ma jej w przekładzie Septuaginty. Do czego zatem odnosi się ów „znak prawdy / prawdziwy”? Co ta fraza zmienia w treści całej wypowiedzi Rachab? Co ona wnosi do przesłania narracji o zwiadowcach i Rachab? Odpowiedź na te pytania jest przedmiotem prezentowanego studium.

1. GŁÓWNE INTERPRETACJE JOZ 2,12BB W DOTYCHCZASOWYCH BADANIACH

Niektórzy egzegeci w tekście Joz 2,9–21, prezentującym rozmowę Rachab z izraelskimi szpiegami, dostrzegli opis umowy, którą można uznać za przymierze, podobne do tego, jakie Gibeonici zawarli z Joziem (Joz 9,14–15). W przymierzu zawartym przez Rachab chodziłoby także o zapewnienie życia i zagwarantowanie możliwości zamieszkania pośród Izraela (Joz 6,17.25)¹. Inni badacze za właściwsze uznali mówienie o specyficznym przymierzu bądź o umowie równoznacznej z przymierzem². Znakiem tej umowy /przymierza miałyby być lina z nici karmazynowej, którą Rachab, na polecenie szpiegów, miała przywiązać do okna, przez które ich spuściła (Joz 2,18). Fraza o „znaku prawdy /prawdziwym” w Joz 2,12bβ antycypowałyby zatem słowa szpiegów skierowane do Rachab z Joz 2,18. Według S. Holmesa, tekst Joz 2,12bβ miałyby bowiem być owocem rewizji, której autor/zy, występujące w Joz 2,18 אַתָּה (*nota accusativi*) odczytali błędnie jako אֶת („znak”)³. Umowa między Rachab i szpiegami przypomina przymierze i można w niej dostrzec elementy przymierza, niemniej w opowiadaniu nie jest ona tak określona. Teza S. Holmesa o pomyłce pisarza nie jest także przekonująca, zaś wzmianka o linie w aktualnej wersji Joz 2,18, z określeniem הזה חוט השני הזה („tę linę z nici karmazynowej”), niekoniecznie sugeruje, że ta lina miałyby być znakiem, o który prosiła Rachab⁴. T.B. Butler w swej interpretacji Joz 2,12–21 skonstatował, że szpiegowie odwrócili sytuację, oczekując od Rachab dania znaku (Joz 2,18) i wykazania się odpowiedzialnością za siebie i swoją rodzinę oraz okazania się godną zaufania, gdyż w przeciwnym razie oni będą zwolnieni z przysięgi⁵.

Niezależnie od powyższych spostrzeżeń i wniosków faktem jest, że to Rachab pierwsza prosiła szpiegów o złożoną pod przysięgą obietnicę pozostawienia przy życiu jej i jej rodziny. Dobroć, jakiej Rachab oczekiwała od szpiegów, miała być odpowiedzią na dobroć, którą ona okazała wysłannikom Jozego. Według niektórych

¹ Tak np. K.M. Campbell, *Rahab's Covenant: A Short Note on Joshua II 9–21*, „Vetus Testamentum”, 22/2 (1972), s. 243–244.

² D. Dziadosz, *Droga do wiary poganek Rachab. Teologiczna lektura Joz 2,1–24*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 6 (2013), s. 292–293; T.C. Butler, *Joshua* (Word Biblical Commentary; 7A), Nashville 2014, s. 262.

³ *The Hebrew and Greek Texts*, Cambridge 1914, 21; por. np. D. Dziadosz, *Droga do wiary*, dz. cyt., s. 292–293.

⁴ R.L. Hubbard Jr., *Joshua* (The NIV Application Commentary), Zondervan, 2009, s. 123; J. Goldingay, *Joshua* (Baker Commentary on the Old Testament: Historical Books), Grand Rapids 2023.

⁵ T.C. Butler, *Joshua*, dz. cyt., s. 262.

badaczy właśnie ta przysięga miała być zatem znakiem, o który Rachab prosiła⁶. W takim przypadku wyrażenie אמת אמת jest słusznie tłumaczone jako „znak prawdziwy /pewny /niezawodny”. Szpiegdy mieli nim potwierdzić swoje zapewnienie, że okażą dobroć Rachab i domowi jej ojca, zachowując ich przy życiu. I uczynili, jak Rachab prosiła. Złożyli przysięgę, mówiąc: „życie nasze za wasze na śmierć” (Joz 2,14a), przez co przyrzekli oddać swoje życie za życie Rachab i jej rodziny, gdyby okazali się niewierni⁷. Te słowa przysięgi szpiegów czyniły ich obietnicę godniejszą zaufania. Do tych słów dodali oni jednak jeszcze zapewnienie, że uczynią z Rachab dobroć i prawdę (חסד ואמת) (Joz 2,14b). Dobroć i prawda zostały wymienione w tym zapewnieniu jako przedmioty obiecanego przez szpiegów działania wobec Rachab. Czy w kontekście tych spostrzeżeń i wniosków nie jest zatem zasadne, aby w wyrażeniu אמת אמת, określającym to, o co prosiła Rachab (Joz 2,12bβ), słowo אמת rozumieć nie przymiotnikowo, lecz rzeczownikowo? Rachab prosiłaby wówczas szpiegów nie tyle o „znak prawdziwy”, który uwiarygodniałby ich obietnicę odwzajemnienia się za okazaną im dobroć, co o „znak prawdy”, którą Rachab poznała (Joz 2,9), a która była znana izraelskim szpiegom. Rachab prosiłaby ich o poświadczenie tej prawdy w ich działaniu wobec niej. Przy takim kierunku interpretacji nasuwa się jednak pytanie, o jaką prawdę lub o znak jakiej prawdy chodziłoby? Wskazana kwestia domaga się szerszej analizy.

2. MIEJSCE JOZ 2,12BB W STRUKTURZE JOZ 2,12–14

W pierwszej części zapisu rozmowy Rachab ze szpiegami (Joz 2,9–11) mamy słowa Rachab, którymi wyraziła ona przekonanie („wiem /poznałam” [יָדַעְתִּי]), że JHWH dał Izraelitom ziemię Kanaan, oraz wiarę w JHWH jako jedynego Boga w niebie i na ziemi. Część drugą (Joz 2,12–13) rozpoczyna wskazanie czasowe: „A teraz” (ועתה). Jej treścią jest prośba Rachab o przysięgę („przyśięgnijcie mi, proszę” [הֲשַׁבְעוּ נָא]), wraz z wyszczególnieniem czterech czynności, do których szpiegdy mają się pod tą przysięgą zobowiązać, mianowicie: uczynić dobroć z domem ojca Rachab (חסד ... ועשיתם [Joz 2,βα]), dać znak prawdy (אמת ... ונתתם) [Joz 2,12bβ]), pozostawić przy życiu rodzinę Rachab (והחיתם) [Joz 2,13a]) i uratować Rachab i jej rodzinę od śmierci (והצלתם) [Joz 2,13b]).

⁶ C.F. Keil, F. Delitzsch, *Biblical Commentary on the Old Testament. Vol. IV: Joshua, Judges, Ruth*, Edinburgh 1869, s. 37; M.H. Woudstra, *The Book of Joshua* (The New International Commentary on the Old Testament), Grand Rapids 1981, s. 73; B.K. Waltke, *Joshua* (New Bible Commentary), Downers Grove 1994, s. 238; R.S. Hess, *Joshua. An Introduction and Commentary* (Tyndale Old Testament Commentaries; 6), Downers Grove 1996, s. 101; T.C. Butler, *Joshua*, dz. cyt., s. 262.

⁷ C.F. Keil, F. Delitzsch, *Biblical Commentary*, dz. cyt., s. 37; J.A. Soggin, *Joshua. A Commentary* (Old Testament Library), London 1988, s. 41–42.

Trzecią część rozmowy Rachab ze szpiegami (Joz 2,14) stanowi natomiast odpowiedź szpiegów, ze wskazaniem czasowym: „I stanie się, gdy” (... והיה ב), odnoszącym spełnienie przysięgi do przyszłości, a konkretnie do zajęcia Ziemi Obiecanej.

W prośbie Rachab o przysięgę (Joz 2,12–13) i w odpowiedzi szpiegów (Joz 2,14) mamy do czynienia z powtarzaniem się i uporządkowaniem wiodących słów. W tym krótkim tekście trzy razy występuje słowo „dobroć /życzliwość” (חסד), trzy razy słowo „życie” (w Biblii Hebrajskiej 1 raz czasownik חיה [„żyć”] i 2 razy rzeczownik נפש [w sensie „życie”]), i dwa razy termin „prawda” (אמת). Dwa pierwsze pojęcia występują w odwróconej w stosunku do siebie symetrii odniesienia: raz chodzi o dobroć Rachab okazaną szpiegom (Joz 2,12a) i dwa razy o dobroć szpiegów wobec Rachab i jej rodziny (Joz 2,12b.14b); dwa razy o życie Rachab i jej rodziny, które mają ocalić szpiegów (Joz 2,13) i raz o życie szpiegów ocalone przez Rachab (Joz 2,14a).

Termin „prawda” (אמת) występuje w prośbie Rachab (Joz 2,12bβ) i w odpowiedzi szpiegów (Joz 2,14b). W pierwszym przypadku jest użyty we frazie stanowiącej dopowiedzenie do słów z prośbą o uczynienie dobroci. Ta dobroć ma się wyrazić w ocaleniu życia Rachab i jej rodziny (Joz 2,13). Układ wypowiedzi sugeruje więc, że uczynienie tej dobroci będzie znakiem prawdy (אמת). W odpowiedzi szpiegów „prawda” występuje w połączeniu z pojęciem „dobroć” – w wyrażeniu „dobroć i prawda” (חסד ואמת). W tym miejscu i w tej formule pojęcie prawdy pojawia się w bezpośrednim kontekście wzmianki o JHWH, dającym ziemię Izraelowi (Joz 2,14bα). W opinii Martina Notha wyrażeniem „dobroć i prawda” (חסד ואמת) miałyby się kończyć także pierwotny tekst Joz 2,12⁸.

3. „PRAWDA” (אמת) W RELACJI DO „DOBROCI” (חסד)

Termin אמת, tłumaczony zwykle jako „prawda”, a obejmujący znaczeniowo również takie przymioty jak niezawodność, trwałość czy wierność, w Biblii Hebrajskiej służy definicji tożsamości ludu Bożego (np. Joz 24,14; 1Krl 2,4; Iz 38,3), a niejednokrotnie odnosi się do samego Boga (np. Rdz 24,27; Wj 34,5–6; Ps 31,6; 108,5)⁹. Prawda charakteryzuje sposób działania Boga, w którym przejawia się Jego wierność, niezawodność i prawdziwość. Wskazuje na cechę Boga, która przekonuje do zaufania Mu, do uznania Go za Boga prawdziwego. Bóg JHWH jest czasami określany jako „Bóg prawdy” (אמת אל; LXX: ó θεὸς τῆς ἀληθείας [Ps 31,6];

⁸ Z czasem dla אמת w tym wersecie miałyby powstać wariant אמת, a to według Notha spowodowało następnie wstawienie לי ונתתם („i dacie mi”). (M. Noth, *Das Buch Josua* [Handbuch zum Alten Testament; 7], Tübingen 1953, s. 25).

⁹ N.M. Sarna, *Exodus* (The JPS Torah Commentary), Philadelphia 1991, s. 191.

אלהי אמת [2 Krm 15,3]; אלהים אמת [Jr 10,10])¹⁰. Boża cecha wyrażona przez termin אמת manifestuje się w dziele zbawienia człowieka. Przejawiła się w wybawieniu Izraela z Egiptu. Gdy słowo אמת odnosi się do Boga JHWH, towarzyszą mu zatem często inne terminy przybliżające zbawczą rzeczywistość, jak חסד (życzliwość, [kochająca] dobroć, miłosierdzie), צדק (sprawiedliwość), שלום (pokój), ארכה (zdrowie /uzdrowienie) (np. Jr 33,6; 39,8; Ps 85,11; 119,143).

W relacji do חסד termin אמת występuje w Biblii Hebrajskiej 31 razy, z tego 20 razy w formule חסד ואמת, czyli takiej, jaką mamy na końcu Joz 12,14. Ta formuła (חסד ואמת) w połowie swych występowań odnosi się bezpośrednio do Boga i wyraża Jego absolutną i wieczną niezawodność w okazywaniu miłości, życzliwości i dobroci (np. Rdz 24,27; Wj 34,6; 2Sm 2,6; Ps 25,10; 86,15; 117,2)¹¹. Specyficzne znaczenie teologiczne formuła חסד ואמת komunikuje w Wj 34,5–6. Po grzesznym epizodzie ze złotym cielcem (Wj 32,1–6) i Bożej zapowiedzi wyniszczenia ludu (Wj 32,7–10), Mojżesz dwukrotnie wstawiał się u Boga za Izraelitami (Wj 32,7–14.30–35). Wtedy Bóg przychylił się do prośby Mojżesza. „Zaniechał zła, jakie zamierzał zesłać na swój lud” (Wj 32,14). Nastąpiło odnowienie przyrzeczenia. Mojżesz wszedł na górę i usłyszał słowa Boga: „JHWH, JHWH, Bóg miłosierny i łagodny, nieskory do gniewu, bogaty w dobroć i prawdę” (חסד ואמת) (Wj 34,6). Niemal identyczne sformułowanie znajdujemy w Ps 86,15, a podobne w Jl 2,13 i Jon 4,2. Egzegeci nazywają je „formułą łaski”¹². Słowa Boga z Wj 34,6 są słowami samo-objawienia. Bóg dwukrotnie wypowiada swoje imię – JHWH, JHWH, aby podkreślić to, co ma się wydarzyć. Imię JHWH to imię Boga, który dokonał wybawienia Izraela z Egiptu (por. Wj 3,14). Po grzechu Izraela ze złotym cielcem JHWH chciał dokonać ponownie tego samego: objawić się jako JHWH dla swojego ludu. Zapowiedział uczynić dobro Izraelitom mimo ich grzechu ze złotym cielcem. Według Wj 34,6 ten sam Bóg JHWH postanowił ponownie okazać litość Izraelowi i ponownie go ocalić, ponieważ jest „miłosierny i łagodny, nieskory do gniewu, bogaty w dobroć i prawdę”. Dobro i prawda są w tym sformułowaniu

¹⁰ Więcej zob. np. Ravasi, G., *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione: Vol. I (1–50)*, Bologna 1997, s. 571; F.–L. Hossfeld, *Psalm 31: Bitte, Klage und Dank eines Geretteten*, w: *Die Psalmen I: Psalm 1–50* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 29), red. F.–L. Hossfeld, E. Zenger, Würzburg 1993, s. 197; D. Böhler, *Psalmen 1–50* (Herder Theologischer Kommentar zum Alten Testament), Freiburg 2021, s. 558.

¹¹ Np. A. Jepsen, אמת, w: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, t. 1, red. G.J. Botterweck, H. Ringgren, Stuttgart 1973, s. 334–340; J.B. Scott, אמת, w: *Theological Wordbook of the Old Testament*, t. 1, red. R.L. Harris, G.L. Archer Jr. i B.K. Waltke, Chicago 1980, s. 52–53; N.M. Sarna, *Exodus*, s. 216; R. Moberly, L. Walter, אמת/אמן, w: *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis*, red. W.A. VanGemeren, Chicago 1997, s. 421–427.

¹² H. Spieckermann, *Barmherzig und gnädig ist der Herr...* „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft”, 102/1 (1990), s. 1–18; A.E. Zernecke, *Gnadenformel*, w: *Das wissenschaftliche Bibellexikon im Internet (WiBiLex)*, 2015 (<http://www.bibelwissenschaft.de/stichwort/19688/> [13.10.2023]).

dwoma ważnymi przymiotami natury Boga JHWH, objawionej wcześniej w Jego działaniu na rzecz Izraelitów przy ich ocaleniu z ręki króla egipskiego¹³.

4. „ZNAK PRAWDY” (אות אמת) W JOZ 2,12

Zapewnienie szpiegów, że uczynią Rachab dobroć i prawdę (חסד ואמת) (Joz 2,14), było ich odpowiedzią na prośbę Rachab, aby oni okazali dobroć jej rodzinie, gdyż ona okazała im dobroć, i aby dali jej „znak prawdy” (אות אמת) (Joz 2,12bβ). W interpretacji wyrażenia „znak prawdy” należy wziąć pod uwagę, że Rachab prosi o przysięgę i „znak prawdy” po tym, jak sama poznała prawdę, że to JHWH dał Izraelitom ziemię Kanaan (ידעתי כי נתן יהוה לכם את הארץ), i wyznała wiarę w JHWH (Joz 2,9.11). To wyznanie Rachab złożyła na podstawie wiedzy o dobrodziejstwach JHWH uczynionych Izraelitom (Joz 2,10)¹⁴. Prawdą dla Rachab było zatem pełne dobroci działanie JHWH wobec Izraela.

Rachab prosiła szpiegów o znak prawdy zanim oni opuścili jej dom i byli bezpieczni. Stąd ich zapewnienie było warunkowe: Uczynimy dobroć, jeśli nie wydacie (אם לא תגידו) naszej sprawy i gdy JHWH da (בתת יהוה) nam tę ziemię (Joz 2,14). Dobroć, o którą Rachab prosiła szpiegów, miała być zatem znakiem prawdy o Bogu JHWH, o Jego dobroci i miłosierdziu wobec Izraelitów, znakiem prawdy o Jego wyzwoleniu Izraelitów z Egiptu, prawdy o dziele ocalenia ich i obdarowania ziemią Kanaan, a także znakiem prawdy o dziele zbawienia, którego miałyby doświadczyć również ona – kananejska nierządnicą z Jerycha wraz ze swą rodziną. Uczynienie dobroci przez szpiegów miało być znakiem prawdy o JHWH, bo miało potwierdzić prawdę o Jego dobroci, doświadczonej już wcześniej przez Izraelitów, także wtedy, gdy zgrzeszyli kultem złotego cielca (por. Wj 34,6).

5. PROBLEM NIEOBECNOŚCI JOZ 2,12BB W SEPTUAGINCIE (LXX)

W ramach egzegetycznych dociekań nad frazą z prośbą o znak prawdy (Joz 2,12bβ) należy zwrócić uwagę na fakt, że nie ma jej w przekładzie LXX. Według R.G. Bolinga

¹³ T.D. Alexander, *Exodus*, w: *New Bible Commentary: 21st Century Edition*, red. D.A. Carson, Downers Grove 1994, s. 117; P. Enns, *Exodus. The NIV Application Commentary*, Grand Rapids 2000, s. 584; B.S. Childs, *The Book of Exodus. A Critical, Theological Commentary* (The Old Testament Library), Louisville 2004, s. 611–612; C. Dohmen, *Exodus 19–40* (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament), Freiburg 2012, s. 354–356.

¹⁴ Por. J.F.D. Creach, *Joshua* (Interpretation, a Bible Commentary for Teaching and Preaching), Louisville 2003, s. 36; J.L. Sicre, *Giosuè* (Commenti biblici), Roma 2004, s. 90–91; S. Wypych, *Księga Jozuego. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament; 6), Częstochowa 2015, s. 130–131.

jest to skutek haplografii popełnionej przez tłumacza LXX, który omyłkowo pominął cały zwrot z powodu występujących blisko siebie słów w podobnej formie gramatycznej i tak samo rozpoczynających się (וְ[נִתְּתֶם לִי אוֹת אֲמַת וְ]הַחִיִּתֶם)¹⁵. Wielu badaczy skłania się jednak ku opinii, że Joz 2,12–14 w przekładzie LXX odzwierciedla starszą wersję tekstu (*Vorlage*), a fraza Joz 2,12bβ w tekście masoreckim (TM) jest późniejszym dodatkiem hebrajskiego pisarza dla antycypacji Joz 2,18 z wypowiedzią o przekazaniu Rachab przez szpiegów liny z nici karmazynowej¹⁶, lub antycypacji Joz 2,14, gdzie szpiegdy obiecują Rachab uczynienie dobroci i prawdy (הַסֵּד וְאֵמֶת)¹⁷. Sugestię, że tłumacz LXX nieumyślnie lub umyślnie opuścił Joz 2,12bβ trudno uzasadnić. Trudno wskazać powód pominięcia tych słów¹⁸. To, czy אֵמֶת z Joz 2,12bβ odnosi się do liny z Joz 2,18, również nie jest jasne. Słowa „znak” nie ma w tekście masoreckim Joz 2,18. Pojawia się natomiast wersji LXX, gdzie czytamy: „Gdy wejdziemy do części miasta, ty umieścisz ten znak (θήσεις τὸ σημεῖον), tę szkarłatną linę przywiążesz do okna, przez które po niej nas spuściłaś” (Joz 2,18a). Grecki dodatek („plus”) w tym wersecie nie wzmiankuje jednak o prośbie Rachab z Joz 2,12. Wyrażenie „ten znak” (τὸ σημεῖον) przed „tę szkarłatną linę przywiążesz” należy rozumieć w sensie sygnału dla rozpoznania domu Rachab przez zdobywających Jerycho Izraelitów¹⁹. Na trudności natrafia również teza o dodaniu Joz 2,12bβ dla antycypowania הַסֵּד וְאֵמֶת w Joz 2,14. W tym przypadku należy zwrócić uwagę na to, że w LXX nie ma również tej części wypowiedzi szpiegów z Joz 2,14, w której zapowiadają oni uczynienie dobroci i prawdy (Joz 2,14aβ–b). W greckiej wersji, w tym samym wersecie, są natomiast słowa Rachab, które kończą jej rozmowę ze szpiegami (Joz 2,14b [LXX]). Rachab przypomina w nich skierowaną do szpiegów prośbę o uczynienie dobroci (Joz 2,12), do której dodaje także prawdę („uczynicie mi dobroć i prawdę”), z uprzedzającym zaznaczeniem: „Gdy Pan odda wam to miasto”.

Przy próbie wytłumaczenia nieobecności prośby o znak prawdy z Joz 2,12bβ w tekście LXX ważne jest następujące spostrzeżenie: W tekście hebrajskim przysięga szpiegów jest warunkowana, ma charakter warunkowy. Warunek postawili szpiegdy: „Jeśli nie wydacie (אם לא תגידו) naszej sprawy” (Joz 2,14aβ). W wersji LXX jest ona natomiast bezwarunkowa. Rachab podała szpiegom, kiedy dokładnie przysięga miała ich obowiązywać: „Gdy Pan odda (Ὡς ἂν παραδῶ) wam to miasto, uczynicie mi dobroć i prawdę” (Joz 2,14b [LXX]). Na bazie tych faktów można

¹⁵ R.G. Boling, *Joshua. A New Translation with Notes and Commentary* (The Anchor Bible; 6), Garden City 1984, s. 142.

¹⁶ Tak np. S. Holmes, *The Hebrew and Greek Texts*, dz. cyt., s. 20–21.

¹⁷ Tak np. K. Bieberstein, *Josua – Jordan – Jericho: Archäologie, Geschichte und Theologie der Landnahmeerzählungen Josua 1–6* (Orbis biblicus et orientalis; 143), Freiburg 1995, s. 119.

¹⁸ Por. K. Bieberstein, *Josua – Jordan – Jericho*, s. 119; T.A.W. van der Louw, *Translator's Competence and Intention in LXX-Joshua 2*, w: *The Land of Israel in Bible, History, and Theology. Studies in Honour of Ed Noort*, red. J. van Ruiten, J.C. de Vos (Supplements to Vetus Testamentum; 318), Leiden – Boston 2009, s. 14.

¹⁹ Por. J. Moatti-Fine, *Jésus (Josué)* (La Bible d'Alexandrie; 6), Paris 1996, s. 103.

stwierdzić, że tekst hebrajski jest bardziej restrykcyjny, gdyż podkreśla warunki, na jakich Rachab i jej rodzina mogą zostać ocaleni²⁰.

Wobec powyższych spostrzeżeń i konkluzji w interpretacji różnic między tekstem hebrajskim i greckim analizowanego fragmentu Księgi Jozuego jako zasadna jawi się teza, iż owe dwie wersje zapisu rozmowy Rachab ze szpiegami odzwierciedlają dwa nurty w definiowaniu tożsamości ludu Bożego w aspekcie stosunku do obcych. Tekst grecki LXX potwierdzałby tendencję otwartości Żydów na obcych, którzy wyznają wiarę w JHWH. W wersji hebrajskiej mielibyśmy natomiast świadectwo pewnego ekskluzywizmu izraelskiego i chęci usprawiedliwienia przysięgi szpiegów wobec nieizraelskiej nierządnicy, na mocy której Rachab nie tylko ocalała, ale także otrzymała prawo zamieszkania pośród Izraela (וַחֲשַׁב בַּקָּרֶב יִשְׂרָאֵל), o czym informuje wypowiedź z Joz 6,25. Stosunek do obcych był ważnym tematem w debacie nad tożsamością członków ludu Bożego w powygnaniowej społeczności tych, którzy rościli sobie prawo bycia „synami Izraela” i dziedzicami obietnic Bożych. Tekstowe „plusy” w aktualnym tekście hebrajskim Joz 2,12–14, czyli frazy, których nie ma w wersji LXX, można uznać za odzwierciedlenie jednego z głosów w tej debacie. Byłby to głos judejskich rygorystów w stosunku do obcych, będący wyrazem szukania wytłumaczenia dla przysięgi wobec nieizraelskiej nierządnicy. Ta przysięga mogła bowiem być uznana za pogwałcenie prawa cheremu, które Izraelitom zajmującym Kanaan nakazywało unicestwienie jego bałwochwalczych mieszkańców (Pwt 7; 20). Dodatki do hebrajskiego tekstu, który był podstawą dla przekładu LXX, usprawiedliwiają więc wysłanników Jozuego, motywując ich przysięgę koniecznością ratowania własnego życia („Jeśli nie wydacie tej naszej sprawy” [Joz 2,14aβ] oraz wezwaniem do dania świadectwa prawdzie o Bogu JHWH („Dacie mi znak prawdy” [Joz 2,12bβ])²¹.

²⁰ R.G. Boling, *Joshua*, s. 146; V. Fritz, *Das Buch Josua* (Handbuch zum Alten Testament; I/7). Tübingen 1994, s. 39–40; T.B. Dozeman, *Joshua 1–12. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Yale Bible; 6B), New Haven 2015, s. 231–232.

²¹ Na temat odzwierciedlenia powygnaniowej debaty nad tożsamością ludu Boga JHWH w kontekście stosunku do obcych w historii formowania się niektórych tekstów Starego Testamentu zob. np. G. Szamocki, *Ekskluzywizm zbawczy w opowiadaniu o uzdrowieniu Naamana*, „Przegląd Religioznawczy” 278/4 (2020), s. 77–78; tenże, *Monotheistic Universalism in Solomon's Prayer in 1 Kings 8:41–43*, w: *Ethical Implications of One God. The Significance of Monotheism* (Theology East – West / Theologie Ost – West; 26), red. R. Petkovšek, B. Žalec, Zürich 2020, s. 113–120; tenże, *The Universalism of the Spirit of Prophecy in Numbers 11:26–29*, „Bogoslovni vestnik / Theological Quarterly”, 81/3 (2021), s. 638–639; tenże, *Hope for Foreigners in Israel in the Light of Is 56:6–7*, w: *Hope and Trust in Times of Global Despair and Mistrust* (Theology East – West / Theologie Ost – West; 31), red. R. Petkovšek, B. Žalec, Berlin 2023, s. 159–167.

UWAGI KOŃCOWE I KONKLUZJE

Dobroć i prawda są przymiotami Boga JHWH, który wyprowadził Izraelitów z Egiptu, zawarł z nimi przymierze, obiecał im ziemię Kanaan do zamieszkania i tę obietnicę spełnił. JHWH okazywał dobroć Izraelitom, aby oni Go poznali (עָרַף), czyli poznali prawdę o Nim (np. Wj 6,6–7; 16,4–6.12; 29,45–46; por. 13,31 [potwierdzenie poznania ale bez terminu עָרַף]). Pierwszym nie-Izraelitą, który uznał (עָרַף) JHWH za największego z bogów był Jetro, madianicki kapłan i teść Mojżesza. Drugą osobą spoza Izraela była nierządnicza Rachab. Ona poznała (עָרַף) JHWH, jako Boga jedynego w niebie wysoko i na ziemi nisko (Joz 2,11).

Przyjęcie prawdy o JHWH (że jest Bogiem i dał Kanaan Izraelitom) skłoniło Rachab do okazania dobroci izraelskim szpiegom, a także do prośby o dobroć dla siebie i rodziny. Znakiem prawdy, o który Rachab prosiła szpiegów, miało być okazanie dobroci sprowadzającej się do ocalenia życia Rachab i jej rodziny. Szpiegzy zadeklarowali spełnienie prośby Racha – uczynienia, poprzez ocalenie Rachab i jej rodziny, znaku prawdy, który będzie wynikał z prawdy o Bogu. Dla nich prawda o Bogu JHWH, którą poznali, była podstawą ich deklaracji okazania dobroci. Innymi słowy, prawda o Bogu JHWH zmotywowała Rachab do okazania dobroci izraelskim szpiegom, a szpiegów ta sama prawda (że JHWH dał Kanaan Izraelitom) zmotywowała do złożenia przysięgi, że okażą dobroć Rachab i jej rodzinie.

Kananejska nierządnicza okazała dobroć izraelskim szpiegom i najeźdźcom, bo poznała prawdę, a Izraelici okazali dobroć nawet tej nie-Izraelitce, bo ufali prawdzie, która została im objawiona. Zasadne wobec powyższych spostrzeżeń i analiz jest zatem stwierdzenie, iż według przekazu Joz 2,9–14 poznanie i przyjęcie prawdy o Bogu JHWH nie jest przywilejem tylko Izraelitów. Przekonanie o tej prawdzie służy zaś dobroci, motywując i uzdalniając do jej okazywania. W czasie opracowywania tekstu Joz 2, w końcowej fazie tego procesu, dobroć uczyniona w imię prawdy, stanowiąca „znak prawdy”, tak jak wzmiankuje o niej tekst Joz 2,12, mogła być rozumiana jako jeden z wyznaczników tożsamości członka ludu Bożego lub tego, kto jak nie-Izraelitka Rachab – wyznał wiarę w JHWH i stał się Jego czcicielem.

Bibliografia

Alexander T.D., *Exodus*, w: *New Bible Commentary: 21st Century Edition*, red. D.A. Carson, Downers Grove 1994, s. 91–119.

Bieberstein K., *Josua – Jordan – Jericho: Archäologie, Geschichte und Theologie der Landnahmeerzählungen Josua 1–6* (Orbis biblicus et orientalis; 143), Freiburg 1995.

Boling R.G. *Joshua. A New Translation with Notes and Commentary* (The Anchor Bible; 6), Garden City 1984.

Böhler D., *Psalmen 1–50* (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament), Freiburg 2021.

Butler T.C., *Joshua* (Word Biblical Commentary; 7A), Nashville 2014.

Campbell K.M., *Rahab's Covenant: A Short Note on Joshua II 9–21*, „Vetus Testamentum”, 22/2 (1972), s. 243–244.

Childs B.S., *The Book of Exodus. A Critical, Theological Commentary* (The Old Testament Library), Louisville 2004.

Creach J.F.D., *Joshua* (Interpretation, a Bible Commentary for Teaching and Preaching), Louisville 2003.

Dohmen C., *Exodus 19–40* (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament), Freiburg 2012.

Dozeman T.B., *Joshua 1–12. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Yale Bible; 6B), New Haven 2015.

Dziadosz D., *Droga do wiary poganki Rachab. Teologiczna lektura Joz 2,1–24*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 6 (2013), s. 271–293.

Enns P., *Exodus. The NIV Application Commentary*, Grand Rapids 2000.

Fritz V., *Das Buch Josua* (Handbuch zum Alten Testament; I/7), Tübingen 1994.

Goldingay J., *Joshua* (Baker Commentary on the Old Testament: Historical Books), Grand Rapids 2023.

Hess R.S., *Joshua. An Introduction and Commentary* (Tyndale Old Testament Commentaries; 6), Downers Grove 1996.

Holmes S., *The Hebrew and Greek Texts*, Cambridge 1914.

Hossfeld F.–L., *Psalms 31: Bitte, Klage und Dank eines Geretteten*, w: *Die Psalmen I: Psalm 1–50* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 29), red. F.-L. Hossfeld, E. Zenger, Würzburg 1993, s. 191–199.

Hubbard R.L. Jr., *Joshua* (The NIV Application Commentary), Grand Rapids 2009.

Jepsen A., יָמָן, w: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, t. 1, red. G.J. Botterweck, H. Ringgren, Stuttgart 1973, s. 313–348.

Keil C.F., Delitzsch F., *Biblical Commentary on the Old Testament. Vol. IV: Joshua, Judges, Ruth*, Edinburgh 1869.

Louw T.A.W. van der, *Translator's Competence and Intention in LXX-Joshua 2*, w: *The Land of Israel in Bible, History, and Theology. Studies in Honour of Ed Noort*, red. J. van Ruiten, J.C. de Vos (Supplements to Vetus Testamentum; 318), Leiden – Boston 2009, s. 3–18.

Moatti-Fine, J., *Jésus (Josué)* (La Bible d'Alexandrie; 6), Paris 1996.

Moberly R., Walter L., יָמָן/אֲמַת, w: *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis*, red. W.A. VanGemeren, Grand Rapids 1997, s. 421–427.

Noth M., *Das Buch Josua* (Handbuch zum Alten Testament; 7), Tübingen 1953.

Ravasi G., *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione: Vol. I (1–50)*, Bologna 1997.

Sarna N.M., *Exodus* (The JPS Torah Commentary), Philadelphia 1991.

Scott J.B., תנ"ך, w: *Theological Wordbook of the Old Testament*, t. 1, red. R.L. Harris, G.L. Archer Jr. i B.K. Waltke, Chicago 1980, s. 52–53.

Sicre J.L., *Giosuè* (Commenti biblici), Roma 2004.

Soggin J.A., *Joshua. A Commentary* (Old Testament Library), London 1988.

Spieckermann H., *Barmherzig und gnädig ist der Herr...* „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft“, 102/1 (1990), s. 1–18.

Szamocki G., *Ekskluzywizm zbawczy w opowiadaniu o uzdrowieniu Naamana*, „Przegląd Religioznawczy” 278/4 (2020), s. 71–79.

Szamocki G., *Hope for Foreigners in Israel in the Light of Is 56:6–7*, w: *Hope and Trust in Times of Global Despair and Mistrust* (Theology East – West / Theologie Ost – West; 31), red. R. Petkovšek, B. Žalec, Berlin 2023, s. 159–167.

Szamocki G., *Monotheistic Universalism in Solomon's Prayer in 1 Kings 8:41–43*, w: *Ethical Implications of One God. The Significance of Monotheism* (Theology East – West / Theologie Ost – West; 26), red. R. Petkovšek, B. Žalec, Zürich 2020, s. 113–120.

Szamocki G., *The Universalism of the Spirit of Prophecy in Numbers 11:26–29*, „Bogoslovni vestnik /Theological Quarterly”, 81/3 (2021), s. 629–640.

Waltke B.K., *Joshua* (New Bible Commentary), Downers Grove 1994.

Woudstra, M.H., *The Book of Joshua* (The New International Commentary on the Old Testament), Grand Rapids 1981.

Wypych S., *Księga Jozuego. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament; 6), Częstochowa 2015.

Zernecke A.E., *Gnadenformel*, w: *Das wissenschaftliche Bibellexikon im Internet (WiBiLex)*, 2015 (<http://www.bibelwissenschaft.de/stichwort/19688/> [13.10.2023]).